

Етнографічний аспект у використанні мисливської зброї Галичини ХІХ – початку ХХ ст.

Стаття присвячена дослідженню народної духовної культури Галичини ХІХ – початку ХХ ст., зокрема вивченню мисливських вірувань при полюванні з використанням вогнепальної мисливської зброї.

Описано і проаналізовано відношення мисливців до обрядів, звичаїв та ворожіння, що стосувались «підвищення» ефективності мисливської вогнепальної зброї під час її використання на полюванні. Автор систематизував дослідників, які вивчали цю тематику та проаналізував наукові напрацювання дослідників і науковців, серед яких: В. Шухевич, В. Гнатюк, К. Матіас, Я. Зеленчук, А. Сандер.

Окремі обряди мали апотропеїчну функцію – слугували своєрідним оберегом проти нечистої сили, що позитивно впливало на психологічний стан мисливців під час полювання. Мисливські обряди, які використовували в Галичині з метою ефективного полювання, очевидно, є дуже архаїчними і фрагментарно доповнюють цілісну картину дохристиянських вірувань українського народу. Аналіз цих та інших джерелознавчих матеріалів дав змогу сформулювати висновки, в яких узагальнено дослідження народної духовної культури Галичини ХІХ – початку ХХ ст., зокрема мисливські вірування при полюванні з використанням вогнепальної мисливської зброї.

Ключові слова: забобони, дичина, мисливська зброя, Галичина.

Історичні джерела свідчать, що у мисливців ціна мисливської зброї залежала не лише від її матеріальної якості та фізичного стану, фірми, яка її виготовила, але й від «ступеню її завороженості», яка надавала пострілу силу та влучність на полюванні. Зброярська мисливська міфологія знайшла своє відображення у багатьох етнографічних публікаціях. Зокрема, Наукове товариство імені Тараса Шевченка у «Програмі до збирання відомостей» при дослідженні побуту етнографічних груп рекомендувала етнографам звертати

увагу на зброю¹. Ряд етнографів займались дослідженням міфології, пов'язаної з мисливською зброєю. Зокрема В. Шухевич у праці «Гуцульщина» не лише детально описав тогочасну мисливську зброю гуцулів, але й подав міфологію гуцулів щодо мисливської зброї: «... не досить мати добру пушку, треба аби під ню ішла звірка, аби її добре оцілити, аби гук із пушки не розходився далеко і т. п., а се усе можна досягнути лише чарами». У праці він описав також методи «примівок» над рушницями.²

Великий вклад у мисливську зброярську етнографію Гуцульщини зробив Володимир Гнатюк. Він записав специфічну «Гуцульську колядку», яка пояснює відношення гуцулів до полювання, і зокрема до мисливської зброї:

«Ой поза луги, поза луженьки,

Ой дай, Боже! (повторюється після кожного рядка)

Припав ми туди молодий сніжок.

Походив по нім чудний звіренько,

Чуден звіренько, сив оленонько.

Послідив же 'го можний панонько,

Кликнув, покликнув на слуги свої:

«Служеньки мої, все вірненькії,

Зброю збирайте, в поле вступайте,

Чей бог поможе звіря спіймати,

Звіря спіймати та й постріляти»

Ой яв же пан звір поганяти,

Яло ся звіря д'пану вбертати,

Д'пану вбертати та й промовляти:

«Ой, пане, пане, не стріляй мене,

¹ Програма до збирання відомостей // Етнографічний збірник НТШ: Т. 1-41. – Львів: НТШ, 1895-1928. – Т. 1. [під ред. М. Грушевського]. – Львів, 1895. – С. 185.

² Шухевич В. О. Гуцульщина. Перша і друга частини. Друге видання. – Верховина: Журнал „Гуцульщина”, 1997. – С. 235.

Не стріляй мене, не рубай мене!
Пусти ж мя, пане, в темні луженьки,
Там же ти мене легко спіймаєш,
Зіб'єш роженьки та й пароженьки,
Приб'єш роженьки при нових сінях,
А пароженьки в світлій світлонці.
Ой на роженьки будеш вішати,
Будеш вішати ясні зброї;
На пароженьки будеш вішати,
Будеш вішати дорогі шати»³.

У етнографічній праці «Браконьєри давнього лісу Сандомирського» (Львів, 1905р.) К. Матіас відзначав, що у Галичині професійні браконьєри при вступі до професійних банд вважали рушниці всіх членів банди замороженими. Вони вірили, що з такої рушниці жодний постріл не буде хибним. Найбільшою ознакою замороженої рушниці був отвір в прикладі, в який вкладався якийсь чародійський предмет, після чого його забивали кілком. Щоб рушниця завжди добре стріляла, браконьєр повинен був під час Святої Літургії виплюнути проскурку, яку видають у церкві під час Святого Причастя, і нею набити стволи, або стріляти у скульптуру Ісуса Христа, чи у перший вийнятий після випічки хліб.⁴ Інші браконьєри закопували зброю на краю дороги, по якій повинен був проїжджати віз із померлим, щоб її заморозити⁵. Тогочасні фахові мисливські видання писали про факти

³ Гнатюк В. М. Вибрані статті про народну творчість. Упорядкування, вступна стаття та примітки М. Т. Яценка. К.: Наукова думка, 1966. – С. 44.

⁴ Matyas K. Rabsice dawnej puszczy Sandomierskiej: studium etnograficzne. – Lwów: drukarnia W.Łozińskiego, 1905. – S.2.

⁵ Браконьєрська культура Галичини кінця XIX – початку XX ст. // «Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства»: Міжнародна науково-практична конференція. (м. Дніпропетровськ, 24-26 вересня 2015 року). – Дніпропетровськ: ГО «Українська асоціація правових досліджень», 2015. – С. 12-18.

вдалого полювання з завороженими мисливськими рушницями. Зокрема, «Ловець» повідомляв, що Василь Вовчук з Гриняви кожного Великодня ходить з рушницею до церкви, і це допомогло йому відстріляти аж 30 ведмедів.⁶

Грунтовне етнографічне дослідження гуцульського мисливства і в тому числі мисливського зброярства провів Ярослав Зеленчук у дисертаційному дослідженні «Українознавчо-історична реконструкція етносоціальної системи Гуцульщини». Він опитав біля сорока найбільш досвідчених мисливців і рибалок Гуцульщини. Серед іншого ставив питання про зброю, зокрема: Яку зброю ви використовуєте? Які набої ви використовуєте? Яку із видів зброї ви вважаєте найкращою для полювання в гірських умовах, кого із відомих зброярів ви знаєте?

Так, мисливець Готич Іван Васильович, 1924 р. н. з присілка Багни с. Криворівня, відзначав, що є «дуже багато примівок до зброї, до польовання, але їх не можна передавати кому-небудь, так як таким способом людина передає свою душу продати сатані. Він вказував на випадок який трапився у Космачі де в одного чоловіка ведмідь убив корову і господар прийшов за допомогою до старого Юрія Пігачя. Він пішов у Космач на ведмедя і знав де він знаходиться. Ведмідь проти своєї волі йшов на Пігачя, який забив його із рушниці. Диявол Пігачя гнав ведмедя на нього. Мельник із Бережниць – Василь Макіїв пішов до Пігачя позичити рушницю на полювання. Пігач його запитав, що він хоче вбити, драпіжну звір, чи їжну. Мельник сказав, що хоче вполювати щось їжне, а не драпіжне. Пігач дав йому рушницю і сказав, що ранком на сході сонця на тебе в лісі вийдуть троє козет і одного із них можеш убити. Ранком на нього вийшли дві кози і один цап. Він намірився стріляти у цапа, а йому показалося, що трирічний хлопчик тримає цапа за роги. Коли він відхилив рушницю від прицілу, то побачив, що немає ніякої дитини. При повторній спробі вбити цапа, йому знову показався хлопчик, що тримає цапа за роги.

⁶ Łowiec. – 1880. – № 11. – S.167-169.

Мельник повернувся із полювання без нічого і віддав рушницю Пігачеві. Пігач знав, що щезник буде тримати цапка за роги, бо то був його слуга. Сказав Мельникові, що треба було не боятись і стріляти у цапка.

Він також вказував, що для ворожіння, мисливці клали у порох 9 жілець із гадюк. Коли священик на Йордан святить воду, то треба украсти пісок із річки і тоді на твою зброю йде звір».⁷

На відміну від язичників, які з метою вдалого полювання використовували різноманітні методи ворожіння, християни латинського обряду мали у Галичині свого патрона – святого єпископа Губерта, який займався мисливством. Його свято відзначали 3 листопада⁸. Львівські мисливці з метою вшанування святого Губерта зібрали кошти і у костелі святої Єльжбети (Єлизавети) організували вівтар^{9, 10}.

⁷Зеленчук Я. І. Українознавчо-історична реконструкція етносоціальної системи Гуцульщини [Текст] : дис. ... канд. істор. наук: 09.00.12 / Зеленчук Ярослав Іванович. — К. : [б. в.], 2008. — С. 222-228.

⁸ Жития византийских святых. СПб.: Corvus, Terra Fantastica, РоссКо. 1995.с. 419.

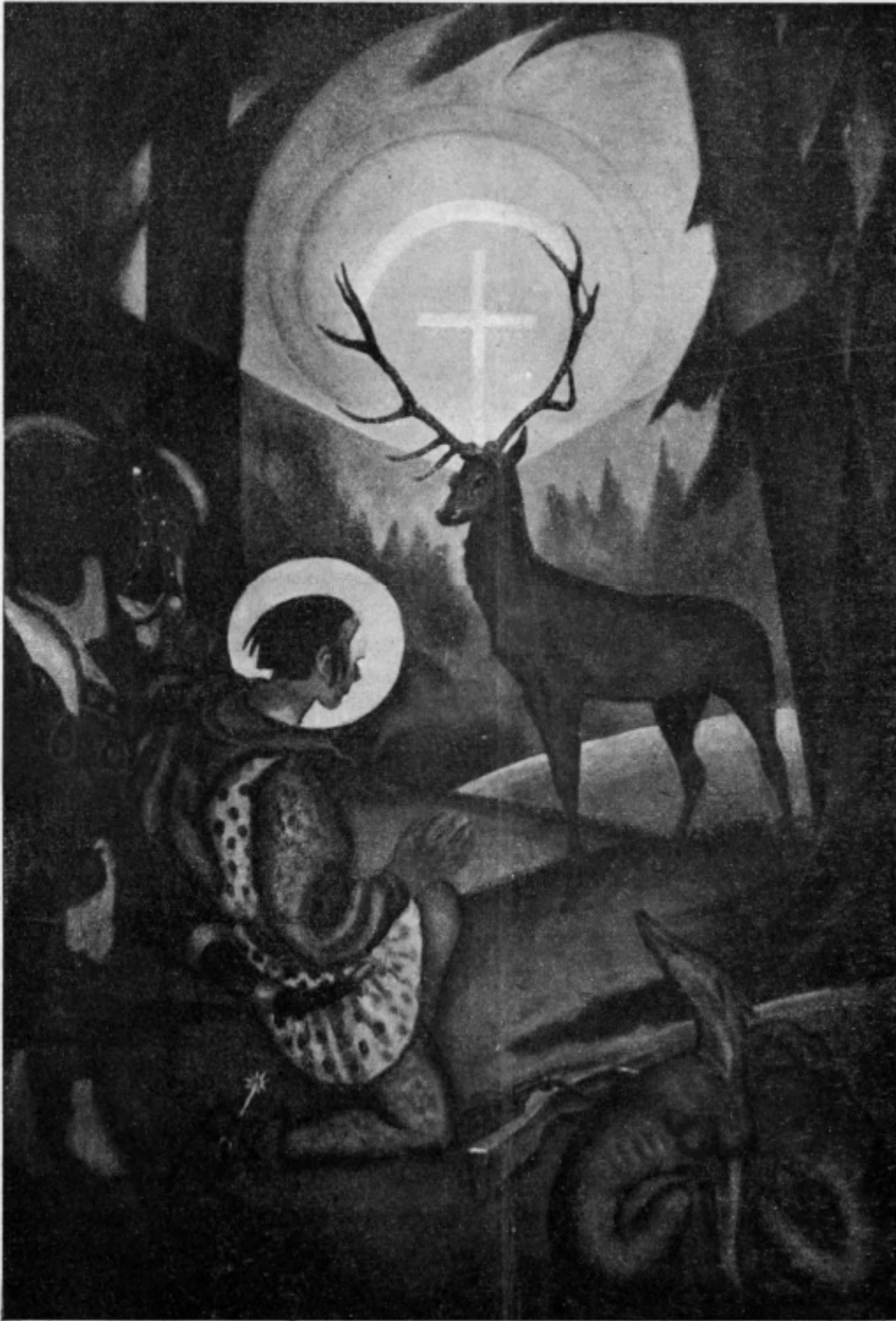
⁹ Poświęcenie kaplicy św. Huberta w kościele św. Elżbiety//Łowiec. – 1926. – № 7-8. – S. 101.

¹⁰ Sander A. W dziesięć lat później / Alfred Sander //Łowiec. – 1936. – № 6. – S. 88.

Єпископ Болеслав Твардовський під час посвячення збудованого вітаря Святого Губерта¹¹.

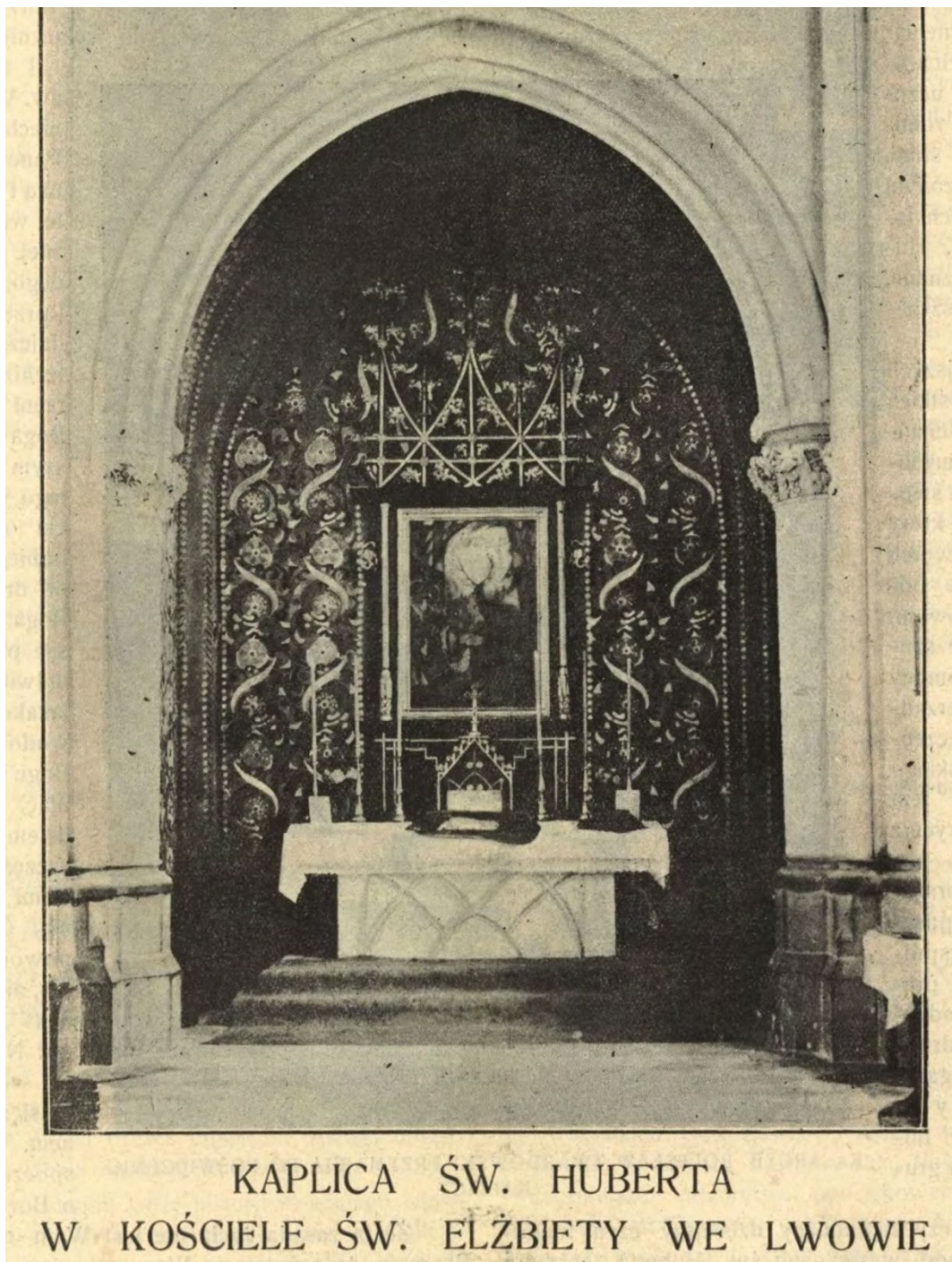
¹¹ Poświęcenie kaplicy św. Huberta w kościele św. Elżbiety // Łowiec. – 1903. – № 7-8. – S.100.

OBRAZ ŚW. HUBERTA W OŁTARZU FUNDOWANYM PRZEZ M. T. Ł.
W KOŚCIELE ŚW. ELŻBIETY WE LWOWIE

Образ Святого Губерта, подарований Малопольським мисливським товариством, у віттарі костелу Святої Єлизавети у Львові ¹².

¹² Foto // Łowiec – 1926. – Wydanie jubileuszowe

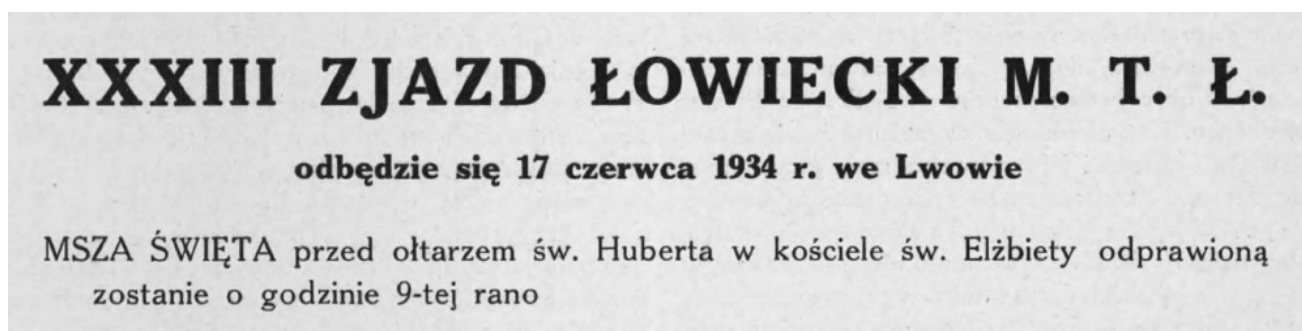
Вівтар Святого Губерта в костелі Святої Єлизавети у Львові¹³.

Але, як з'ясувалось пізніше (1935 рік), мисливська громада Львова мала проблеми з парафіянами костелу. Предметом конфлікту стало не мисливство, а власне зброя у руках Святого Губерта, зображеного на вітражі. Згодом цей вітраж вони прикрили іконою Святої Діви Марії, так як у їхньому розумінні святий не може зображатись із зброєю в руках під час полювання. Це

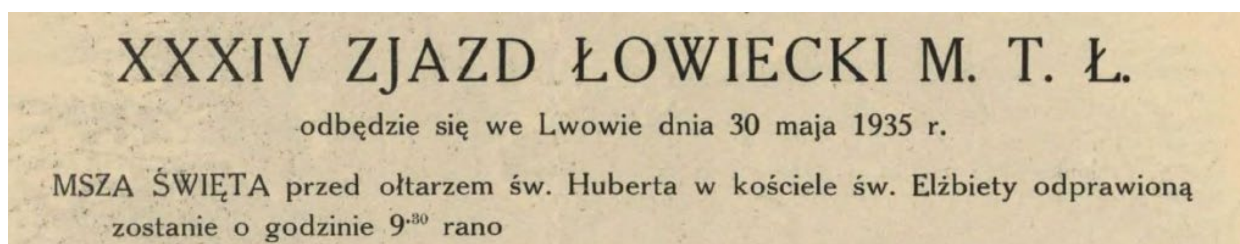
¹³ Poświęcenie kaplicy św. Huberta w kościele św. Elżbiety // Łowiec. – 1903. – № 7-8. – S.99.

надзвичайно обурило мисливців, які за власні кошти побудували каплицю, а особливо те, що місцевий священик нічого не робив, бо не хотів вступати у конфлікт із парафіянами. На думку голови Галицького мисливського товариства, така ситуація склалась через те, що парафіяни походили з нижчих прошарків суспільства і були малоосвіченими. Було подано відповідне звернення від Галицького мисливського товариства архиєпископу, який пообіцяв виправити непросту ситуацію на їхню користь.¹⁴

Історичні джерела свідчать про щорічні відправи перед вівтарем святого Губерта при організації мисливських з'їздів. Крім того, Малопольське мисливське товариство, яке діяло у Львові, розпочинало таким чином свою роботу.

Оголошення про проведення XXXIII мисливського з'їзду (17 червня 1934 р.) Розпочався з'їзд о 9.00 службою Божою перед вівтарем святого Губерта у костелі святої Єлизавети¹⁵.

Оголошення про проведення XXXIV мисливського з'їзду (30 травня 1935 р.) Розпочався з'їзд о 9.00 службою Божою перед вівтарем святого Губерта у костелі святої Єлизавети¹⁶.

¹⁴ Sprawozdanie z obrad XXIV Zjazdu członków Małopolskiego Towarzystwa Łowieckiego we Lwowie odbytego dnia 30 maja 1935 //Łowiec. – 1935. – № 10. – S. 112.

¹⁵ Ogłoszenia // Łowiec. – 193. – № 10. – S.77.

XXXV JUBILEUSZOWY ZJAZD ŁOWIECKI

ODBEDZIE SIĘ W DNIACH 31 MAJA i 1 CZERWCA 1936 WE LWOWIE

PROGRAM ZJAZDU:

W dniu 31 maja:

o godzinie 9-tej rano odprawioną zostanie MSZA ŚW. przed ołtarzem Św. Huberta w kościele św. Elżbiety

Оголошення про проведення XXXV мисливського з'їзду з 31 травня по 1 червня 1936 року. З'їзд розпочнеться 31 травня в 9 годині службою Божою перед вівтарем святого Губерта у костелі святої Єлизавети¹⁷.

**Nabożeństwo przed ołtarzem św. Huberta
w kościele św. Elżbiety we Lwowie, odbędzie
się we środę, dnia 3 bm. o godz. 9.**

Оголошення про проведення служби Божої перед вівтарем святого Губерта в костелі Святої Єлизавети у Львові 3 листопада 1937 року¹⁸.

XXXVII. ZJAZD ŁOWIECKI M. T. Ł.

odbędzie się w dniach 18 i 19 czerwca we Lwowie

PROGRAM ZJAZDU

W sobotę dnia 18 czerwca o godzinie 9 rano odprawiona będzie
Msza św. przed ołtarzem św. Huberta w kościele św. Elżbiety,
o godzinie 11 przedpołudniem odbędzie się

Оголошення про проведення служби Божої перед вівтарем святого Губерта в костелі Святої Єлизавети у Львові 18 червня 1939 року¹⁹

Відомо, що культ Святого Губерта у Галичині вшановували не лише у Львівському костелі Святої Єлизавети, але й вірмени. Зокрема, у Львові у вірменській катедрі знаходився образ Святого Губерта.

¹⁶ Foto // Łowiec. – 1935. – № 6. – S.66.

¹⁷ Ogłoszenia // Łowiec. – 1936. – № 5. – S.65.

¹⁸ Ogłoszenia // Łowiec – 1937. – № 11. – S.182.

¹⁹ Ogłoszenia // Łowiec. – 1938. – № 11-12.

Образ Святого Губерта покровителя мисливців (З вірменської катедри у Львові)²⁰.

Про велику пошану до свого патрона свідчить той факт, що багато товариств долучали до своєї назви ім'я цього святого. У 1876 році у Львові засновано мисливське товариство ім. Святого Губерта,²¹ у 1883 р. – у Жовкві²². Відомо, що товариство Святого Губерта існувало й у Станиславові, його офіс знаходився на вул. Каземирівській, 30²³ та у селі Ріпне (теперішній Рожнятівський район).²⁴ Всі ці товариства припинили свою діяльність у 1939 році.

²⁰ Kalendarz Salwatora Kraków Wydawnictwo księży Salwatorjanów, 1936. – S.46.

²¹ Krogulski S. Szkic dziejów łowiectwa w Polsce / Seweryn Krogulski // Łowiec. – 1916. - № 7-8. – S.50-54.

²² Kalendarz myśliwski i rybacki na rok 1888. – Lwów: Galicyjskie towarzystwo łowieckie, 1888. – S.122.

²³ Spis członków i delegatów Galicyjskiego towarzystwa łowieckiego wedle powiatów. – Lwów: polonia, 1914. – S. 56-57.

²⁴ Sprawozdanie łowieckie//Łowiec. – 1938. – № 11-12. – S. 114

Висновок. Встановлено, що у Галичині, а особливо у Гуцульщині були широко розповсюджені язичницькі вірування у мисливській культурі. Одним з їхніх проявів було застосування окультних обрядів та звичаїв з метою надання мисливській вогнепальній зброї при її застосуванні на полюванні кращих характеристик, а саме: влучності та потужності пострілу. Західна (латинська) християнська догматика прихильно ставилась до мисливської професії, використовуючи для цього культ Святого Губерта, який займався мисливством. Виявлено, що керівництво католицької церкви у Львові прихильно ставилось як до культу Святого Губерта, так і до мисливців, тоді як пересічні прихожани були категорично проти, мотивуючи це тим, що вогнепальна мисливська зброя та християнство є несумісними.